

A KADÁCSI UNITÁRIUS TEMPLOM TÖRTÉNETE

A Nyikó középső folyásának két partján fekvő Kadács két helységből tevődik össze: Nagykadácsból és a tőle mintegy két kilométerre fekvő Kiskadácsból. (Régi nevükön Felső- és Alsó-Kadácsból.) Nagykadács keleten Kobátfalvával érintkezik, szinte össze van építve vele, hasonló módon Kiskadács nyugaton Siménfalva közvetlen szomszédságában található. E sajátságos elhelyezkedésből keletkezett a falu nevének meseszerű eredeztetése: azért települtek a falu birtokának két szélére, hogy az egyre terjeszkedő két nagy falu útjába „Akadást” képezzenek.

A falu elnevezésének legvalószínűbb magyarázata: személynév átvitelből alakult ki a település mai neve. Ezt látszanak igazolni a falura vonatkozó első írásos adatok is: 1505-ből maradt fenn Michael Akadáchi¹ neve; 1518-ban Petrus Semijén de Akadách, 1519-ben pedig Petrus Semijen de Akadácsfalwa nevével találkozunk². Ezt a feltételezést valószínűsítik a környező falvak analógiái is: Siménfalva, Kobátfalva, Tordátfalva, Nagy- és Kiskede stb.

Településtörténeti szempontból azon kevés helységek közé tartozik, amelyek nem változtatták helyüket az első letelepülés óta. A patak-völgy és a környező dombok régészeti vizsgálata nem tárt fel sehol középkori településre utaló nyomokat. A falu területén, a Nyikó alsó teraszán található gazdag régészeti leletek, különösen a kerémiái anyag, arra utalnak, hogy Nagykadács a XII-ik században települt a mai helyére és Kiskadács az egy-másfél évszázad múlva bekövetkezett kirajzásnak tekinthető.

A falu fejlődésének kezdeti szakaszáról nincsenek adataink, de az a tény, hogy 1566. július 11-ke előtt János Zsigmond fejedelem hadában „Kadach”-ból 5 lófő, 1 gyalogos vett részt, 4-en pedig kiestek a lőfőségből meg nem jelenés miatt³, azt bizonyítja, hogy a kis helység ütemesen fejlődött — 10 porta volt kötelezve katonai szolgálatra — A későbbi adatok is arra utalnak, hogy a falu gazdasági ereje egyre növekedett: 1567-ben a szászsebesi vár építésére a lőfőkre kirótt 25 dénáros adót 8 „Kadáchij” porta fizette meg;⁴ az 1602-es Basta féle lustrában pedig Kadács egy nemessel, két lőfővel, egy darabanttal és 6 szabadparaszttal szerepel.

Minden valószínűség szerint a falu gazdasági-társadalmi életével párhuzamosan fejlődött az egyházi élet is.

Egy egyházközség kialakulásának és zavartalan működésének feltétele, hogy templommal rendelkezzen. A kadácsi templom történetének vizsgálatánál igen jelentős volt az a tény, hogy a falu nem változtatta helyét az első település óta. Ugyanis, ha a helység az eredeti helyén maradt, a legrégebbi templom helyét is a mai templom helyén kell keresni. Habár írásbeli dokumentum az első templom létezéséről nem maradt fenn, a régészeti vizsgálatok valószínűsítik annak létezését. A keleti-nyugati betájolású templom nyugati oldalán található torony régészeti és építészeti vizsgálata: mint a torony falának méretei, a fel-

használt kövek illesztései, a kötőanyag vizsgálata stb., valamint az első szinten található, a kórus magasságának megfelelő, félig befalazott csúcsíves ajtó egyértelműen igazolja, hogy a toronynak ez a szintje a XV—XVI. sz.-ban épült. A parókia kertjében talált faragott kőben egy úgynevezett számárhátíves ajtó záróköve ismerhető fel. Mindezek arra utalnak, hogy a mai templom helyén eredetileg egy XV—XVI. században épült késő-gótikus templom állott. Mindezt valószínűsíti a mai templom alaprajza is. A templomhajó keleti oldala összeszűkül, mintegy félkör alakú templompiacon alkotva, hasonlóan a katolikus templomok szentély elrendezéséhez. Ez az építkezés uralkodó volt a XIII—XVII. századokban. Feltehető, hogy ez a régi alapzat is hozzájárult az 1837-es építkezés alkalmával a templom mai alakjának kialakításához⁵. Mindezeket a mai templom helyén végzendő ásatás tudná tisztázni megnyugtató módon.

A templom további sorsát az egyházközség történetével párhuzamosan tudjuk követni.

Ürmösi Kálmán: *A tarcsafalvi unitárius eklézsia c. tanulmányából*⁶ megtudjuk, hogy a tarcsafalvi unitárius egyházközség volt irattárának 1618-ból származó okmánya szerint, Tarcsafalva 1618-ban, alig 50 évvel az unitárius vallásnak a tordai országgyűlésen 1568-ban történt törvényes bevétele és elismerése után, unitáriussá lett. Így minden valószínűség szerint Kadács népe is — mint a tarcsafalvi és szentmihályi anyaegyházközségek filiája — felvette az unitárius vallást. Érdekes módon Kadácsnak a Nyikó jobb partján lévő része egyházilag Tarcsafalvához, a balparti része pedig Szentmihályhoz tartozott. Ebben az időben valószínűleg az ősi templomot használták, amit feltehetően, a II. Rákóczi György féle szerencsétlen lengyelországi hadjáratot követő 1661-es tatár betörés tett használhatatlanná, legalább is erre engednek következtetni a szomszédos falvak analógiái⁷. A megrongált templom helyébe egy fatemplomot építettek és az egyházközség költségével 1681-ben egy kb. 70 fontos harangot vásároltak, amit haranglábra helyeztek el. A harangláb tulajdonképpen a kőalapú alacsony toronyra épített gerendázatot jelentette, miként arról más egykorú tornyoknál is van tudomásunk.⁸ Kiskadácsban egy „küsebbed Sz. Antalra szóló“ harang volt található „ágason“.

Az 1693-as Generális Vizitáció, Almási Gergely Mihály püspök jelenlétében, számba vette az egyházi javakat. A jegyzőkönyv többek között megemlíti, hogy „Vagyon egy hatszögű Aranyos Pohár lábas, melynek a közepében vagyon egy medve tömlő síp a szoljában, mellyet adott az ecclesianak egy kegyes Férfi egy Asszonnyal együtt...“ Ezt a kelyhet használják ma is úrvacsora osztáskor. Ezen kívül „Vagyon egy ejfeles on Kanna, egy on tángyér, egy fél fertályos keresztelő on pohár“, valamint különböző terítők, abroszok, szőnyegek stb. Mindezek azt bizonyítják, hogy a templom fel volt szerelve minden szükséges klenódiával az istentiszteleti szolgálat zavartalan elvégzéséhez s az Egyház vezetősége szabályozta a Kadácsban tartandó szolgálat rendjét is. Az ádámosi zsinat 1695. május 5-i jegyzőkönyve előírta, hogy „Péntek napokon a mester Alsó-, a pap Felső-Kadácsban tartson szolgálatot.“

A falu gazdasági megerősödésével egyre erőteljesebbé vált az anyaegyházközségtől való elszakadás gondolata és az önállósodásra való tö-

rekvés. Végül is 1718. február 18-án kinyilvánították elszakadási óhajukat, egyszersmind meghatározták a papbér nagyságát, amiről „az Ecclesiában levő minden emberek személy szerint, mind a Kis Kadátsiak, mind a Nagy Kadátsiak kezét adtak in Anno 1718.“⁹

Az elszakadás gondolatát az Egyház vezetősége nem támogatta. Az adámosi zsinat 1718. június 19-i jegyzőkönyvében található „A kadácsi Ecclának íratott levél, hogy mostan a mater Ecclatól való elszakadástól supersedeálljanak eo kgmek.“ Almási Gergely Mihály püspök a „Kadácsi Unitaria Ecclesiahoz“ 1719. május 30-án írt levelében¹⁰ ugyancsak nem javasolta a szentmihályi egyházközségtől való elszakadást, mivel „a magát massal egybe foglalt erő erősebb a megmaradásra“.

Végül is, hogy mikor történt az elszakadás, nem lehet pontosan megállapítani, de mivel az Egyházi Főtanács jegyzőkönyve 1724-ben kadácsi papként Karácsonyfalvi lelkész nevét jegyzi fel¹¹, valószínű az elszakadás 1718 és 1724 között történt meg. Ekkorra meghatározták az egyházi földeket, az allodiaturákat is, pontosan megjelölve a falu három határában azok nagyságát, helyét, milyenségét (szántó, kaszáló), valamint azt, hogy az a pap vagy az eklézsia javát szolgálja¹².

Az egyházközség, s ennek keretén belül a templom további történetét, a kadácsi születésű Sárdi István lelkész feljegyzéseiből követhetjük.¹³

Az egyházközség gondoskodik a lelkész lakásáról is, ugyanis az 1764-es Generális Vizitáció intézkedéseket hoz a „Parochia körüli“ kert használatáról.

Megható az az igyekezet, ahogyan az egyházközség minden korú tagja törekedett temploma szépítésére. „Ao. Dni. 1777. A. N. Kadatsi Unitarius iffiú legények, maguk buzgó indulatytyukból, meg rován magukat Nyolc Mariasaig tsináltatak az Unitárius Templomba egy Pulpitust, vagy éneklő széket. Ugyan ezen esztendőben, ezen N. Kadátsi Unitaria kegyes asszonyok, vettek az éneklő székre kettős veress Selyem ruhát, a predicallo szék borítására három sing zöld posztot sárga szegekkel le szegezve, melyly két rendbeli Collatum áll hat magyar forintokban. Ismét: Ezen Ecclesia beli iffiú leányok Istenes indultytyukból vettének a Pap Széke borítására egy tarka kartont, flor 1 den 24.“ — jegyi fel Josephinus Simo Solymosi jur. Notar Ao 1777 Die 21 Novembri.¹⁴ „Ao. 1783 Die 5 Decembri. Sz. Vizitacio alkalmatosságával mutattanak elő egy kis Ezüst Tanjer, melylyet Istenes jó indulatjából hagyott és legalt a N. Kadatsi Unitaria Eclenek az Ur Asztalára Néhai Tiszt. Miklos Kata, Donath Ferenczné asszony. Ugyan ilylyen írás a fenekin: Miklos Kata T. Ajtai Donath Ferencz Ao 1782. Legyen Isten előtt kedves áldozat“ — tudjuk meg az egykori feljegyzésekből.¹⁵

Nagy Gergely lelkész idején — a már említett két kis harang mellé — 1776-ban egy nagy harangot is vásároltak. Így aztán 1789. május 26-án a Generális Vizitáció alkalmával jegyzőkönyvbe vehették: „1., In Matre Ecclesia vagynak két harangok — a nagyobbik 147 fontos ilyen írással: Két Kadatsi Unit. Eccla. Anno 1776.

2., A másik Circiter 70 fontos mellyen ilyen esztendő szám vagyon 1681.

3., Az Harmadik Küsebed Sz. Antalra szollo vagyon a Kús Kadatsi Filialis Ecclesiában.“

Az erőteljesen fejlődő egyházközség számára a meglévő kis templom szűknek bizonyult. Ezért 1785—1786-ban, Bölöni Bakó György majd András György lelkészek idején, megkezdték „régii templom“ építését a mai templom helyén. Azonban ezt nem tekinthetjük új templom építésének, hanem inkább az ősi templom alapjaira épülő renoválásnak, ugyanis nehezen képzelhető el, hogy egy új templom helyébe alig ötven év után — 1837-ben — egy újabb templomot kelljen építeni. A munka így is akadozott, az 1789. május 2. Generális Vizitáció jegyzőkönyvbe is foglalta az építkezés lassú menetét, amiért a gondnokot teszi felelőssé. Végül is a templom elkészült, de ezt a harmadik templomot inkább nagyobb szabású felújításnak, mint új templom építésének tekinthetjük.

1801-ben a templom nyugati részén lévő félben maradt kőtornyot tovább építették, „szép magas szarvazattal, sendelyes fedéllel s tetején lévő... gömbsel ékesítve¹⁶.“ Ezt tekinthetjük — a kőalapra emelt haranglábat nem számítva — a torony második ráépítésének.

Egyre sürgetőbbé vált Kiskadácsban is — különösen az idősebb emberek részére — egy templom építése, ugyanis a két falu közötti távolság, különösen télen vagy esős időben, akadályozta az öregek templomba járását. Így aztán 1812-ben, Derzsi György lelkész idején, Kiskadácsban is építettek egy kis templomot, amelyet orgonával is elláttak. Azonban a helyét rosszul választották meg, egy domb aljában, a Nyikó partján, s így nagyobb esőzésekkor a dombról lefolyó víz áztatta a kis templom alapzatát, ami miatt a falak állandóan repedeztek, folytonos javításra szorultak. Mellette helyezték el haranglábra a már előzőleg említett kis harangot.

Hogy az 1789-ben felújított templomot csak időleges megoldásnak tekintették kitétszik onnan is, hogy alig 50 év múlva, 1825-ben, a keblitanács elhatározta egy új templom építését. Közel 10 évig készültek az építésre. Hozzájárulásként minden család a Lokon levő egy darab földjének tiszta hasznát fizette be évente a templom javára. Közben készítettek az építéshez szükséges anyagokat is: kivetettek 40 000 darab cserepet, 6000 darab téglát, beszerettek 40 darab fenyőgerendát, nagy mennyiségű követ, meszet stb. Az előkészített anyagok elemzésénél kitűnik, hogy az új templom építésekor számoltak a régi templom anyagának felhasználásával is. A zsindeletet cseréppel cserélik ki, ezért van szükség 40 000 darabra, de a falazáshoz csupán 6000 darab téglára szükséges, mivel a régi falak anyagát újra beépíthetik az új templom falába. Úgyszintén felhasználhatják a deszka és faanyagot is, amit azt az új templom karzatának padozata is igazol, ahol a régi templom festett mennyezetének beépített deszkáin a festés ma is látszik.

1836-ban, Inceffi József lelkész és idős Marosi Mihály gondnoksága idején a régi templomot lebontották és annak alapjain felépítették az új templom épületét mai formájában. Ezt tekinthetjük a templom negyedik épületének. A berendezést csak egy év múlva, 1838-ban fejezték be, amikor a lelkész már Nagybaconi Hegyi Pál volt.

A templom a 300 év alatt kialakult unitárius templomok stílusában épült. Díszítése szerény, de ízléses, áhítatos hangulatot keltő. A belső elrendezése jól szolgálja az unitárius egyház szertartásrendjét, ahol az istentisztelet középpontjában a prédikáció áll. Ezért a szószéket cent-

ralisan helyezték el, hogy azt mindenki láthassa és a beszéd a templom minden részében világosan hallható legyen. A szószéktől jobbra vannak az asszonyok padjai és a karzat, bejáratul a déli oldalon levő ajtó szolgál, amely a cintermen át vezet a templomba. A férfiak a szószék baloldalán és azzal szemben helyezkednek el, a keleti oldalon lévő ajtón lépnek be a templomba, közvetlenül az utcáról. A legények szintén ezt az ajtót használják és végig menve a templomtérre a karzatban foglalnak helyet. A lányok az asszonyok mögötti padokban ülnek.

A szószék előtti templomtér tágas, alkalmas a keresztelés és az esketés elvégzésére, és úrvacsora osztásra is megfelelő helyet biztosít.

Csodálattal szemlélhetjük a múlt század második felében az építkezési kedvet. A már kétszer megemelt torony az új templom mellett alacsonynak bizonyult, ezért 1863-ban, Abrudbányai Ürmösi Sámuel lelkész és idős Marosi Péter gondnoksága alatt, a mai magasságáig emelték s bádogtetővel látták el. A tetőn ma is látszik a bádogba domborított építési évszám. Az 1764-ben épült és már megrongálódott lelkészi lakás helyett 1881-ben, Benczédi Pap Sándor lelkészsége idején, újat építettek. 1887-ben, Bölöni Bakó Lajos lelkész és Tordátfalvi Boros György énekvezér alatt orgonát vásároltak, ami ma is a Nyikó-menti templomok legjobb orgonája. Így a templom építésének 150-ik évfordulóján az orgona centenáriumát is ünnepelhetjük.

De nemcsak egyházi vonalon folyt az építkezés a kis faluban, hanem polgári téren is. Ekkor épült fel az iskola s az úgynevezett „faluháza”; ekkor épültek a ma is álló fedeles hidak, amelyeknek nemcsak gazdasági jelentőségük volt, hanem kulturális szerepet is tölthettek be: itt gyűltek össze a fiatalok esti éneklésre, mesélésre, táncrea, s itt oktatták az öregek az ifjakat a falu erkölcsére.

A gyarapodás mellett azonban gyakran veszteség is érte a falu lakóit. Templomuk többször megrongálódott s ilyenkor nagyobb javításokat kellett végezniök rajta, de — amint láttuk — többször újra is kellett építeniök. Az első világháborúban elrekvirálták az egyházközség harangjait, amiket csak 1930-ban sikerült — Lőrinczi László lelkész és Gálfalvi Péter énekvezér idején — jelentős anyagi áldozattal vásárolni két új haranggal pótolni. A kiskadácsi templom több mint 100 év alatt annyira megrongálódott, hogy használata életveszélyessé vált. Ezért 1926-ban véglegesen bezárták és 1969-ben lebontották, anyagát 1971-ben a nagykadácsi templom javítására használva fel.

Kadács népe nemcsak építeni tudott, hanem meg is tudta őrizni egyházközsége javait. Így a templomot többször is javították. 1900-ban Sándor Áron, 1938-ban Lőrinczi László, 1971-ben Lőrinczi Károly és 1987-ben Biró József lelkészek idején, minden alkalommal a hívek áldozatos hozzájárulásával. Ennek eredményeképpen ma a kadácsi unitárius templomot a Nyikó-menti templomok egyik legjobban karban tartott és legszebb templomának mondhatjuk.

A kadácsi unitárius egyházközség közel 270 éves, gyakran viszon­tagságos múltja tanulságul szolgál mindannyiunk számára. Megmutatja azt, hogy a nehézségeket, még a legmostohább körülmények között is, összefogással, közös erőfeszítéssel, jóakarattal le lehet győzni. Megtanulhatjuk azt, hogy maradandó értéket csak áldozathozattal lehet alkotni. Tetteinket pedig ne csak a jelen, hanem az utódok iránti

felelősség is vezesse. De talán legértékesebb tanulságul azt vonhatjuk le, hogy az Egyház éltető ereje a hívek hűsége és áldozatvállalása.

A kadácsi unitárius egyházközségben fennállásának 269 éve alatt 30 lelkész és 16 énekvezér szolgált, akiknek a nevét a „Kadácsi Ecclesia Könyve“ 1718. február 17-től a következőképpen jegyzi fel.

Lelkészek:

1. Karácsonyfalvi ?	(? —1724)
2. Dobilai János	(? —?)
3. Szentmártoni ?	(1737—?)
4. Sárdi István	(1736—1745)
5. Boros Márton	(1760—1773)
6. Buzogány Márton	(1773—1777)
7. Nagy Gergely	(1777—1781)
8. Bakó György	(1782—1785)
9. Andrási György	(1787—1789)
10. Bodor Sámuel	(1792—1793)
11. Augusztinovits Pál	(1794—1798)
12. Derzsi György	(1798—1813)
13. Nagy András	(1813—1824)
14. Inczefi József	(1824—1838)
15. Hegyi Pál	(1838—1840)
16. Györfi Sándor	(1840—1847)
17. Ürmösi Sámuel	(1847—1870)
18. Boér Lajos	(1870—1873)
19. Pap Sándor	(1873—1885)
20. Bakó Lajos	(1885—1888)
21. Péter János	(1888—)
22. Sándor Áron	(1889—1911)
23. Taar Géza	(1911—1915)
24. Marosi Márton	(1915—1927)
25. Lőrinczi László	(1927—1941)
26. Ifj. Sebe Ferenc	(1941—1945)
27. Zsigmond József	(1946—1954)
28. Kiss Domokos	(1955—1958)
29. Lőrinczi Károly	(1959—1972)
30. Biró József	(1973—)

Énekvezérek 1789-től

1. Szabó Mihály	(?—?)
2. Almási ?	(?—?)
3. Vári ?	(?—?)
4. Magyar István	(?—?)
5. Jakab Péter	(?—?)

Kántor-tanítók:

1. Kozma Pál	(? —?)
2. Tóth János	(1834—1840)
3. Gyöngyösi Áron	(1849—?)

4. Csegezi József	(? —?)
5. Deák József	(1855—?)
6. Boros György	(1866—?)
7. Komjátszegi Lajos	(1899—1901)
8. Szabó Jenő	(1901—1902)
9. Marosi Mátyás	(1904—1913)
10. Gálfalvi Péter	(1913—1937)
11. Lukácsi Domokos	(1937—1946)

JEGYZETEK

- ¹ *Székely Oklevéltár* VIII. kötet. Kolozsvár, 1899. 220.
- ² Uo. I. kötet. Kolozsvár, 1872. 332—334.
- ³ Uo. II. kötet. Kolozsvár, 1876. 202.
- ⁴ Uo. 219.
- ⁵ Máthé Géza: *Magyar unitárius templom stílus*. Unitárius Egyház 36. (1943) évf. 5—6. sz.
- ⁶ *Keresztény Magvető* XI. (1876) év. 361.
- ⁷ Lásd pld. a székelyszentmiklósi templom feldúlása.
- ⁸ Lásd pld. a székelykeresztúri református templom tornya.
- ⁹ *Conscripta tempore Visitationis Ao 1733. Die 20 Bis. Novemb. in Ecclesia N. Kadatsiensis.*
- ¹⁰ Az ádamosi zsinat megbízásából.
- ¹¹ *Protocolium Gen. Cons. 1724 — 312 l.*
- ¹² *Matrix seu inventarium 59—62 o.*
- ¹³ Kadácsi *Ecclesia* könyve mely csináltatott Anno 1745 Esztendőben Akkori praedicator Sárdi István által. Melyben vadnak írva az *Ecclesia* Törvények, az *Ecclesia* földi Széna füvei és az Úr Asztalára való edények, abroszok.
- ¹⁴ *Matrix seu inventarium 59—62 o.*
- ¹⁵ *Matrix seu inventarium 59—62 o.*
- ¹⁶ Az 1801-ben végzett Generalis Vizitáció jegyzőkönyve.

Dr. WILLIAM F. SCHULZ

VIRÁGVASÁRNAP*

Mk 11,1—11

Mennyire találó, hogy mi, négy nyugati utazó éppen virágvasárnap érkezünk hozzátok! Az egész kereszténység ma Jézusnak Jeruzsálemben való dicsőséges bevonulását ünnepli. Jézus zarándok volt és Jeruzsálem egyfelől zarándoklásának vége, másfelől kezdete. Ugyanígy, amint ma az észak-amerikai unitáriusok nevében köszöntünk titeket, ez utazásunk vége és kezdete.

Mit jelent zarándoknak lenni? Nem mást, mint feladni mindennapi életünk megszokott kényelmét, és egy új horizont felé irányuló utazásra vállalkozni. De nem kell a szó fizikai értelmében útra kelni, zarándokok lehetünk értelmünkben és szívünkben is.

Zarándoknak lenni nem más, mint keresni a végső valóságot: Istent vagy a megvalósulást, a beteljesülést. Jézus is azon az emlékezetes virágvasárnapon szolgálata beteljesülését kereste.

Azért jöttünk Erdélybe, hogy zarándoklásunk keretében három dolgot keressünk: először vallásos hitünk történeti gyökereinek érzését. Ez az a föld, ahol számunkra, az észak-amerikai unitáriusok számára minden kezdődött. Ha nem lettek volna a ti hitelődeitek és főképpen Dávid Ferenc, akkor mi nem lennénk azok, akik ma vagyunk. Mi veletek együtt elkötelezzük magunkat egy olyan vallásra, mely egyesít és nem elválaszt, mely hitet ad és nem félelmet, szeretetet hirdet és nem gyűlöletet. Mi nálatok vallási örökségünket találjuk meg. Ilyen értelemben utazásunk a gyökerek és az alap keresésének a végét jelenti.

Mi azonban nálatok egy második keresett dolgot is találtunk: közös emberiességünket, egy olyan emberséget, mely felülmúlja a politikát és hatalmat, határokat és óceánokat. Európaiak vagy amerikaiak, mi mind ugyanazt a levegőt lélegezzük, ugyanabban az Istenben bízunk, ugyanazért a békéért imádkozunk, ugyanazokat a könnyeket hullatjuk.

Jeruzsálemben van egy múzeum, melyben többek között kicsi csészék vannak kiállítva, olyan alakúak, mint egy tojástartó. Az ókori zsidók számára ezek a csészék szentséggel bíró szertartási kelyhek voltak, nemcsak azért, mert azokban szent vizet vagy vért tartottak, hanem azért, mert azokba emberek hullatták könnyeiket. Ezért nevezték „könyv-csészéknek“, és a legnagyobb tisztelet, amit az ember valaki iránt

---

* Fordította: dr. Erdő János